

Univerzitet u Beogradu
Fakultet veterinarske medicine

Katedra za biologiju

Predmet:
ZOOLOGIJA
2024/2025

Osnovni principi ekologije
Ekološka valenca
Ekološka niša

Ekologija proučava odnose između živih organizama (biljaka i životinja) i životnih zajednica prema uslovima spoljašnje sredine, kao i uzajamne odnose živih bića

oikos – grč. dom, stanište

logos – grč. nauka

Naučne discipline ekologije

- Fitoekologija (ekologija biljaka)
- Zooekologija (ekologija životinja)

zoogeografija

fitogeografija

Biogeografija je nauka o zakonitostima rasprostarnjenja živih bića

- Autekologija (idioekologija) proučava odnose *jedinki* prema sredini
- Sinekologija proučava odnose grupa jedinki prema sredini, ima tri nivoa proučavanja:
  1. **populacije**
  2. **životne zajednice**
  3. **ekosistemi**

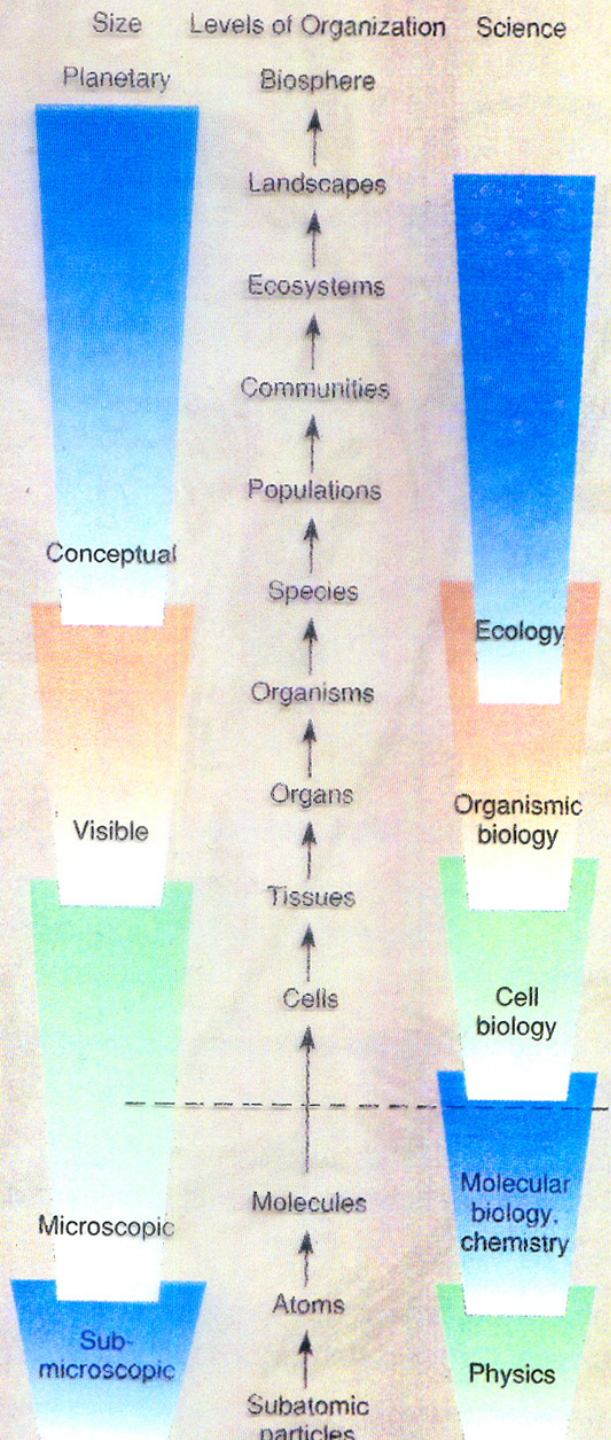
fitocenologija

- Biocenologija —→ zoocenologija

(nauka o životnim zajednicama (biocenoze))

- Ekosistemologija – nauka o ekosistemima

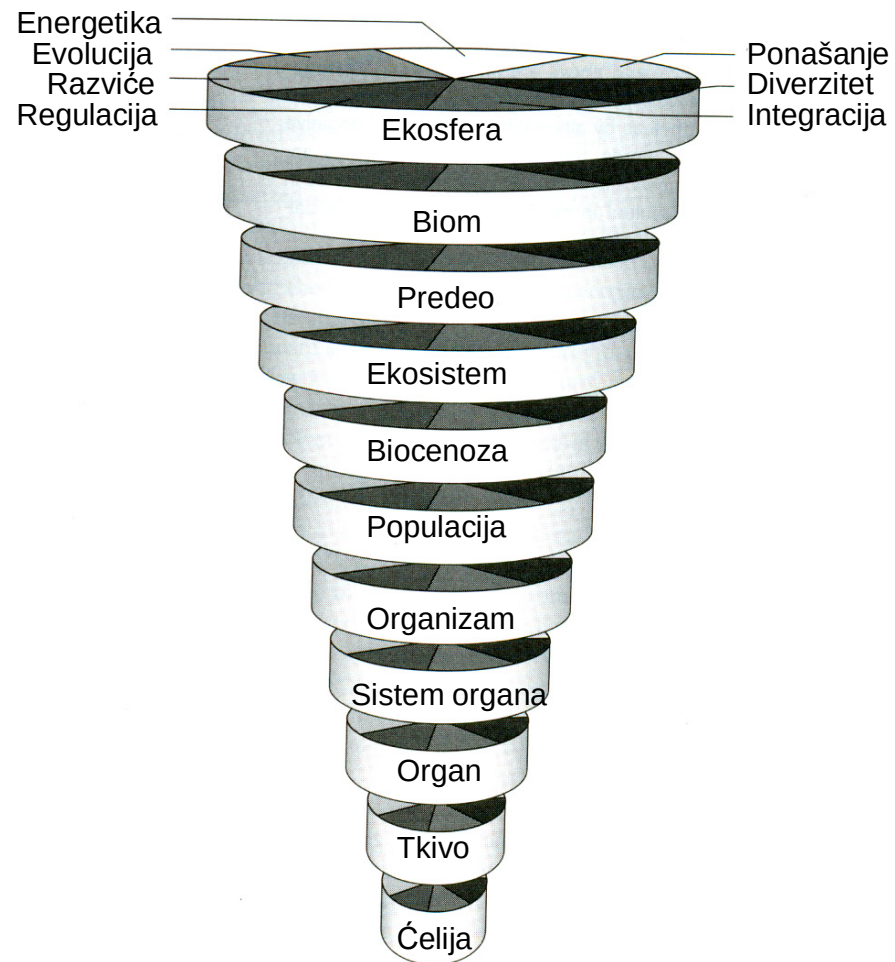
Nivoi organizacije materije i nauke koje ih proučavaju

biosfera
ekosistemi
zajednice
populacije
organizmi
organi
tkiva
ćelije

---

molekuli
atomi
subatomske čestice

biocenoza = životna zajednica

biotop = stanište

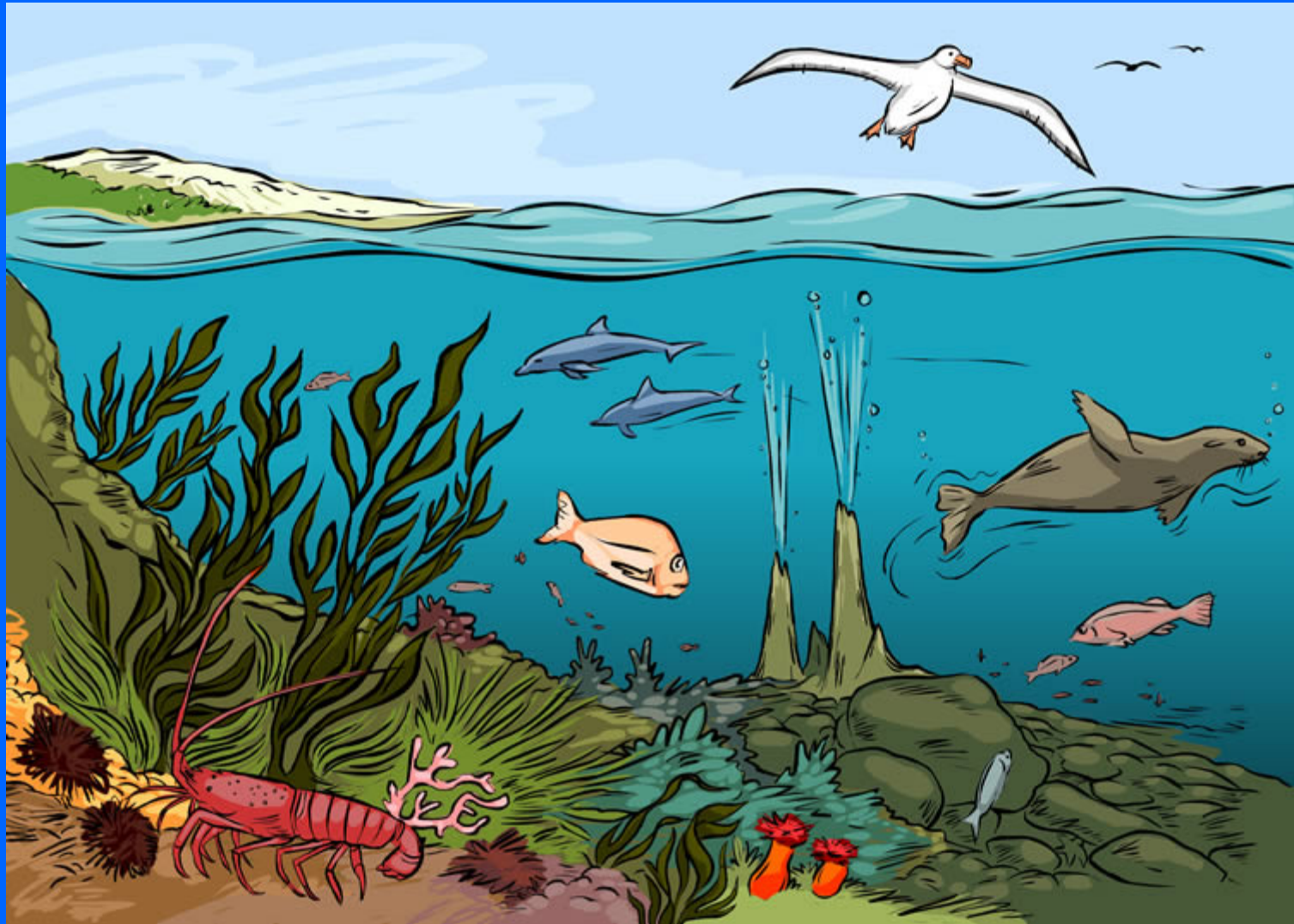
Ekosistem je integrisana celina, odraz jedinstva žive i nežive prirode koji se sastoji iz dve komponente:

Biotop + Biocenoza = Ekosistem

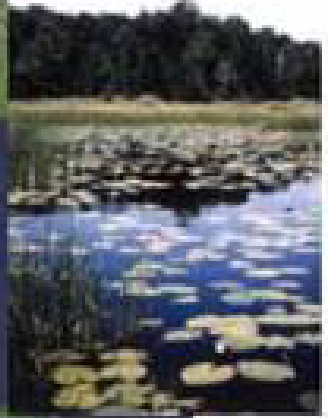
Fitocenoza

Zoocenoza

Ekosistem

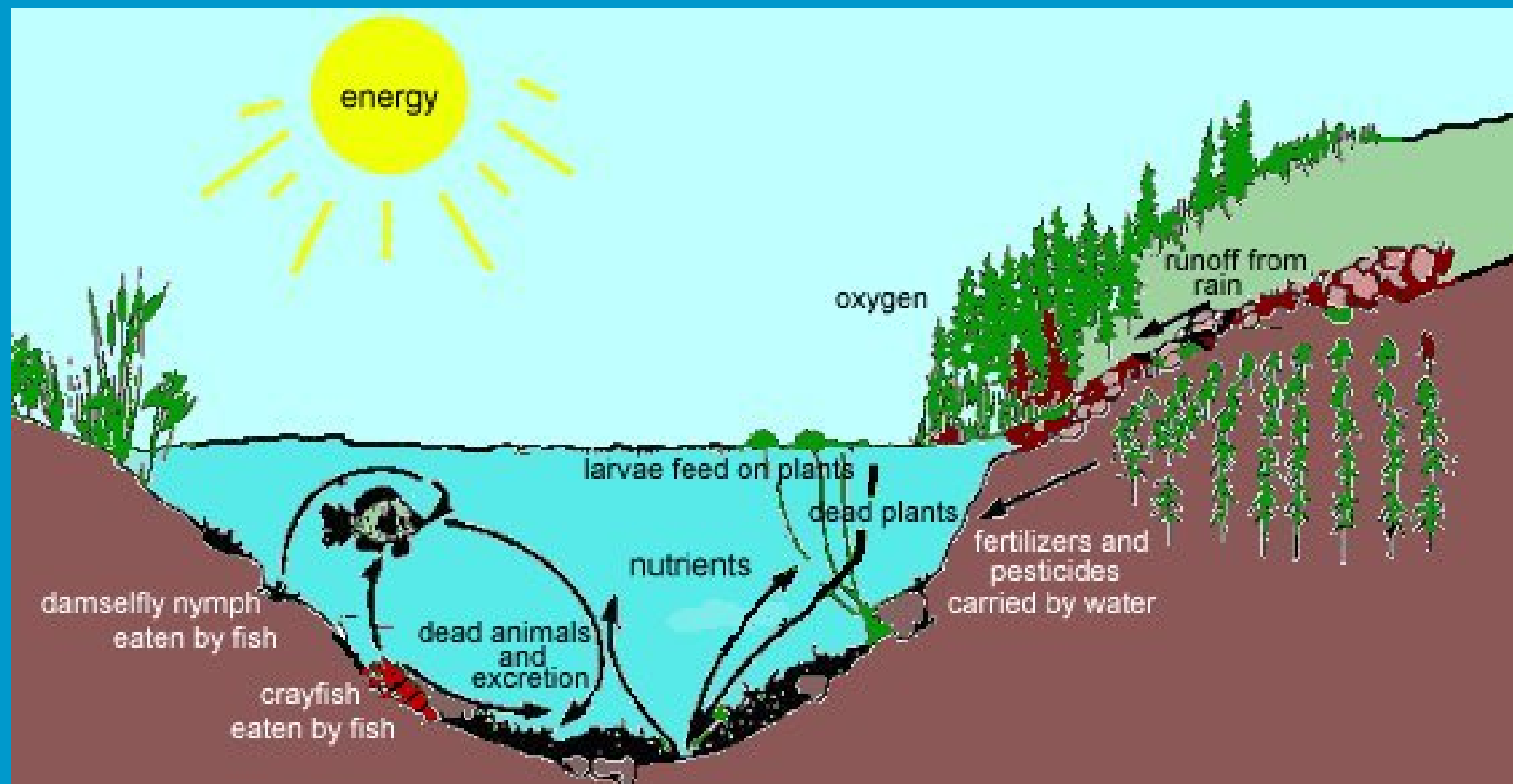
Mangrova

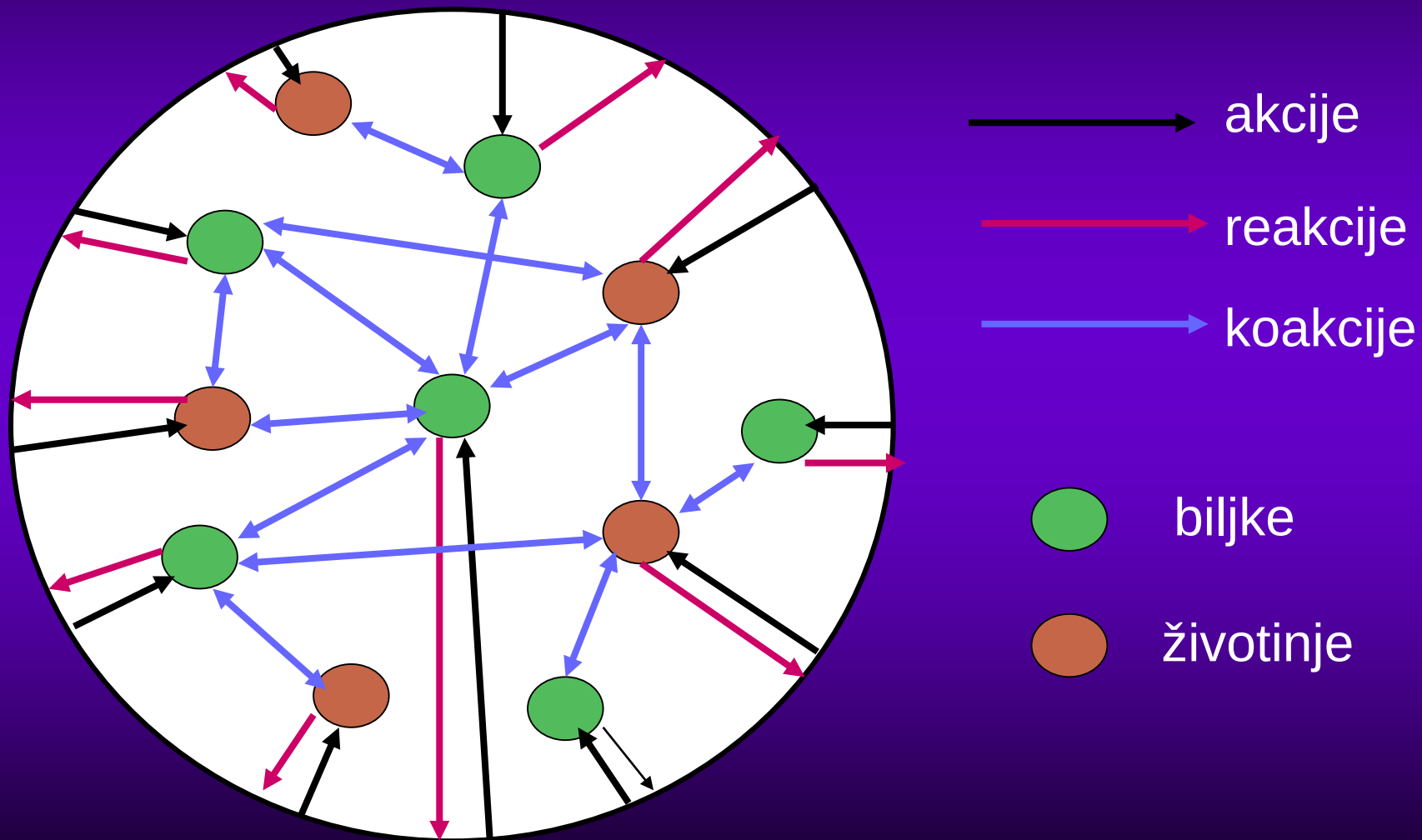
DOC/NOAA, 1978

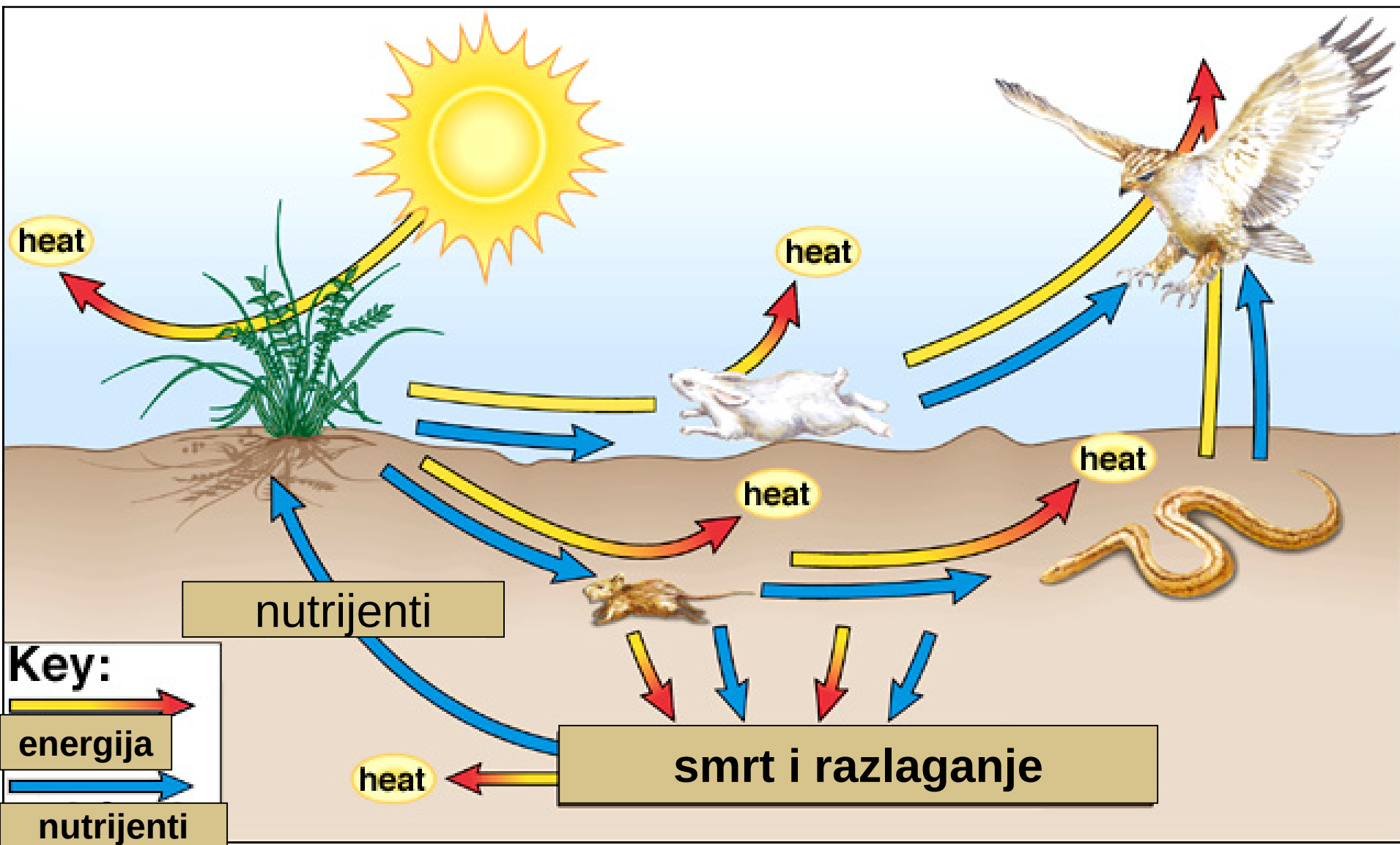
Tri osnovne kategorije odnosa između
komponenti u ekosistemu:

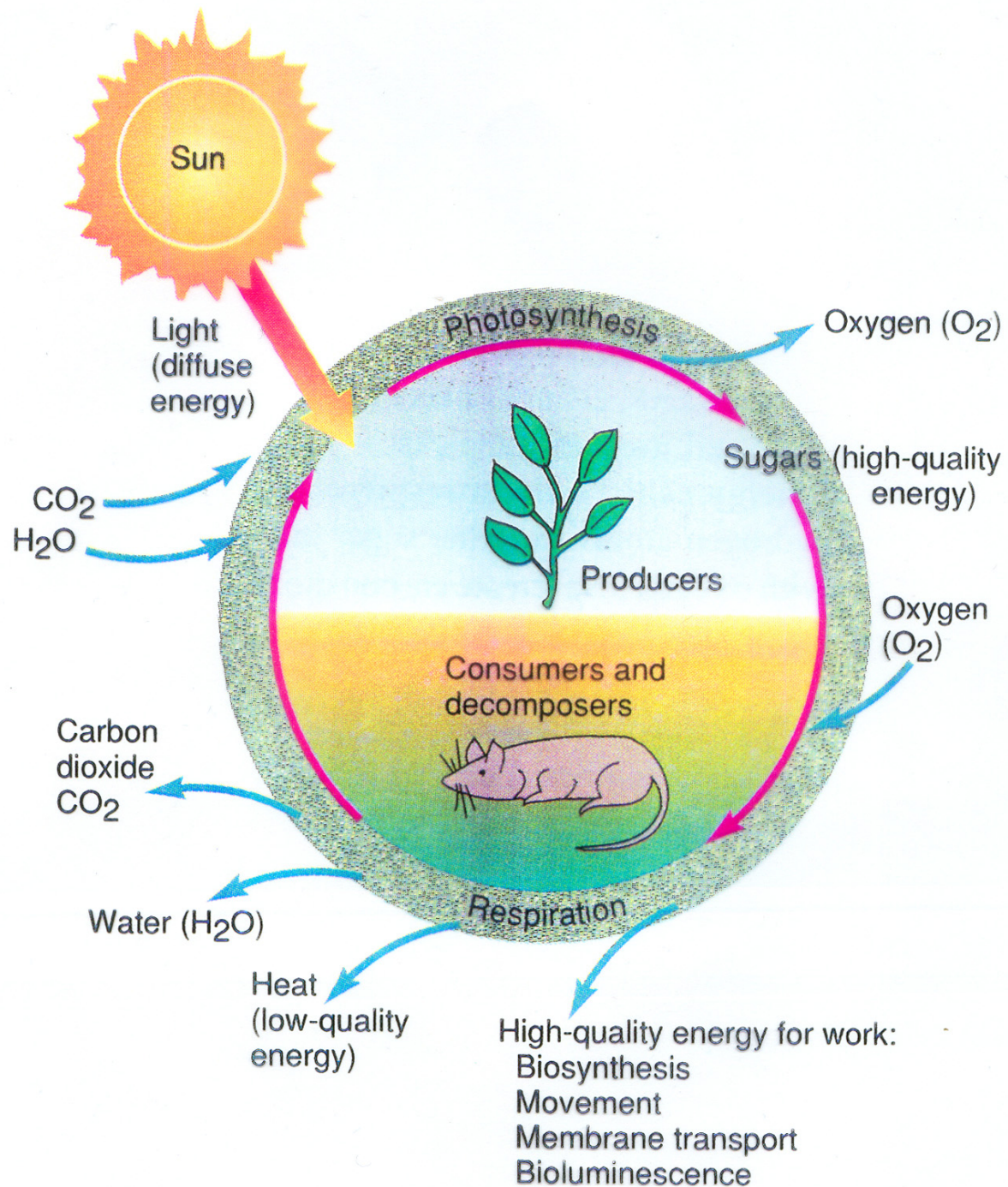

Mikroekosistem

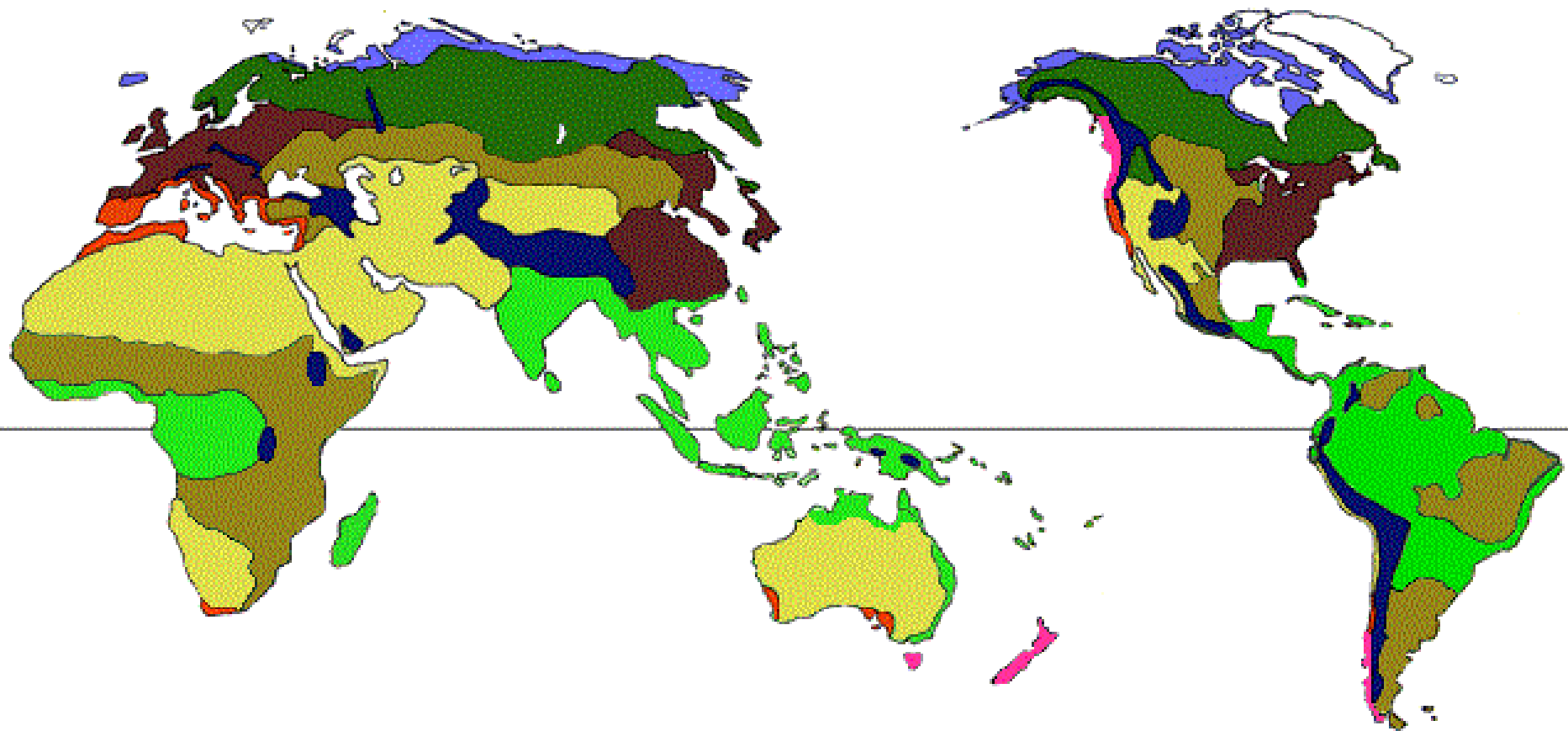
ORGANIZACIJA EKOSISTEMA

BIOMI

TUNDRA

TUNDRA

TAJGA

Geografska
distribucija tajge
u Severnoj americi

VISOKE PLANINE

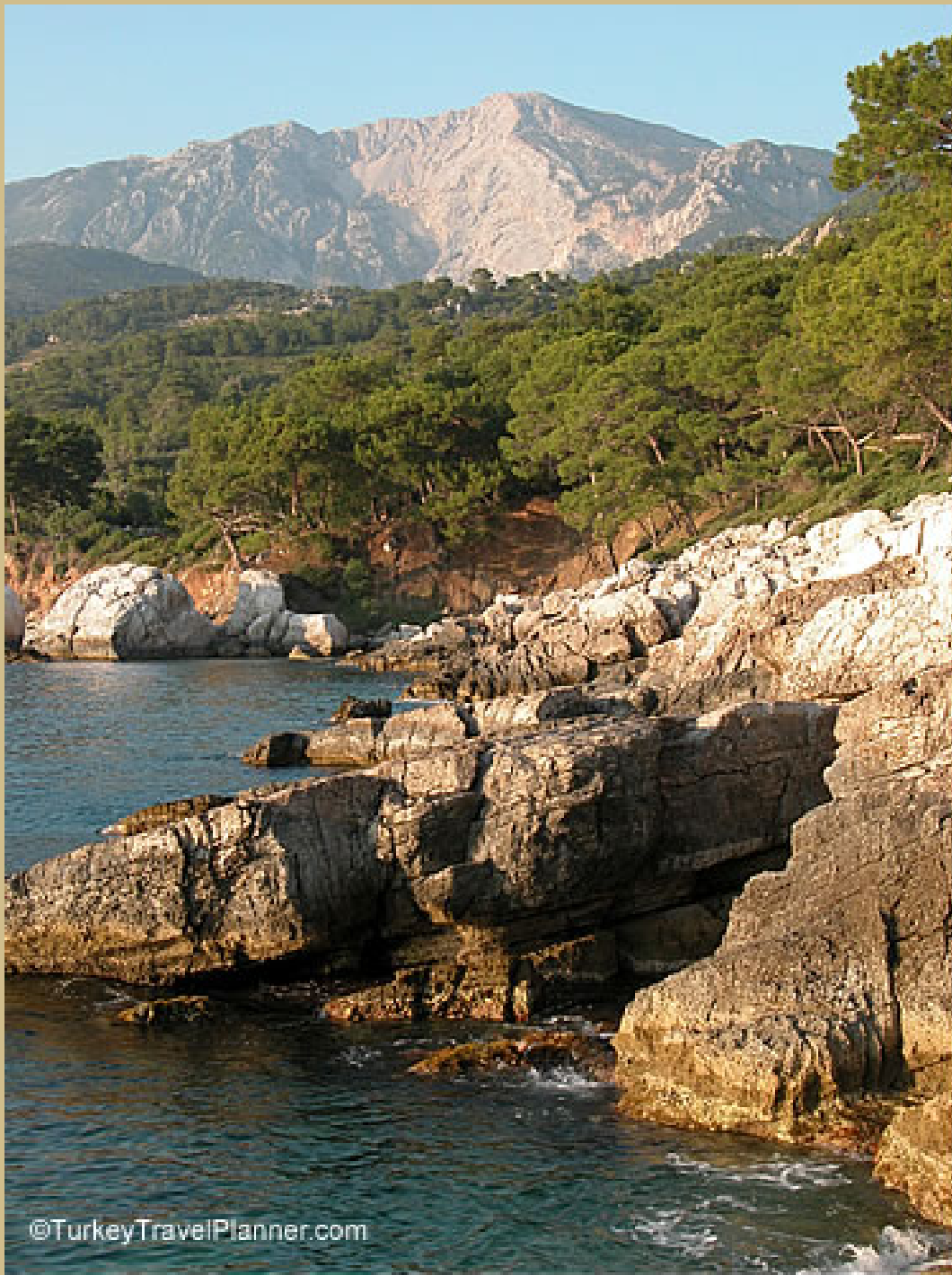

A photograph of a lush deciduous forest. Sunlight filters through the dense canopy of green leaves, creating bright patches on the forest floor and long, dark shadows cast by the trees. The foreground is filled with vibrant green grass and various plants. Several tree trunks are visible, some straight and others leaning. The overall atmosphere is peaceful and natural.

LISTOPADNE ŠUME

MEDITERAN

STEPS

PUSTINJA

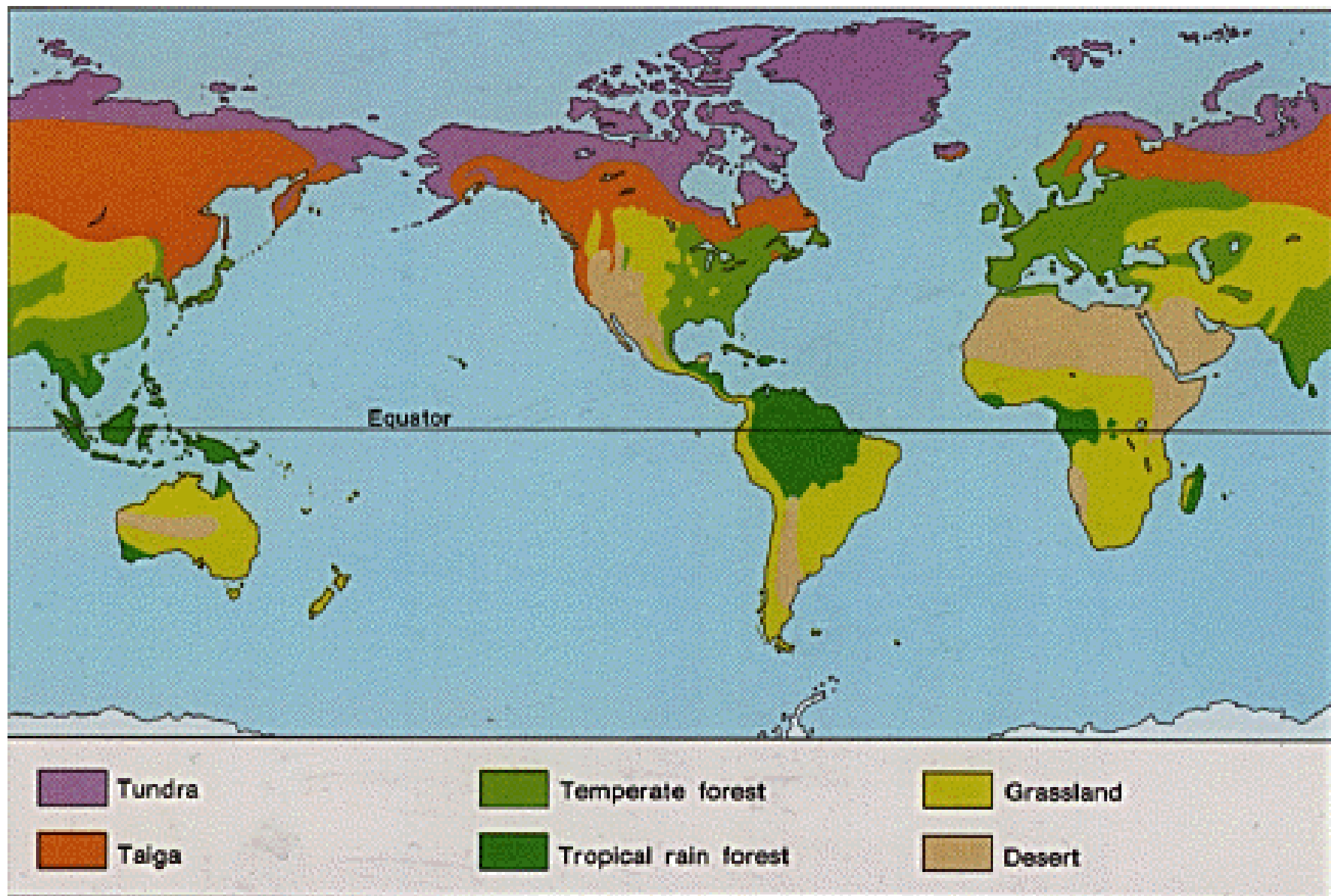
SAVANA

TROPSKA KIŠNA ŠUMA

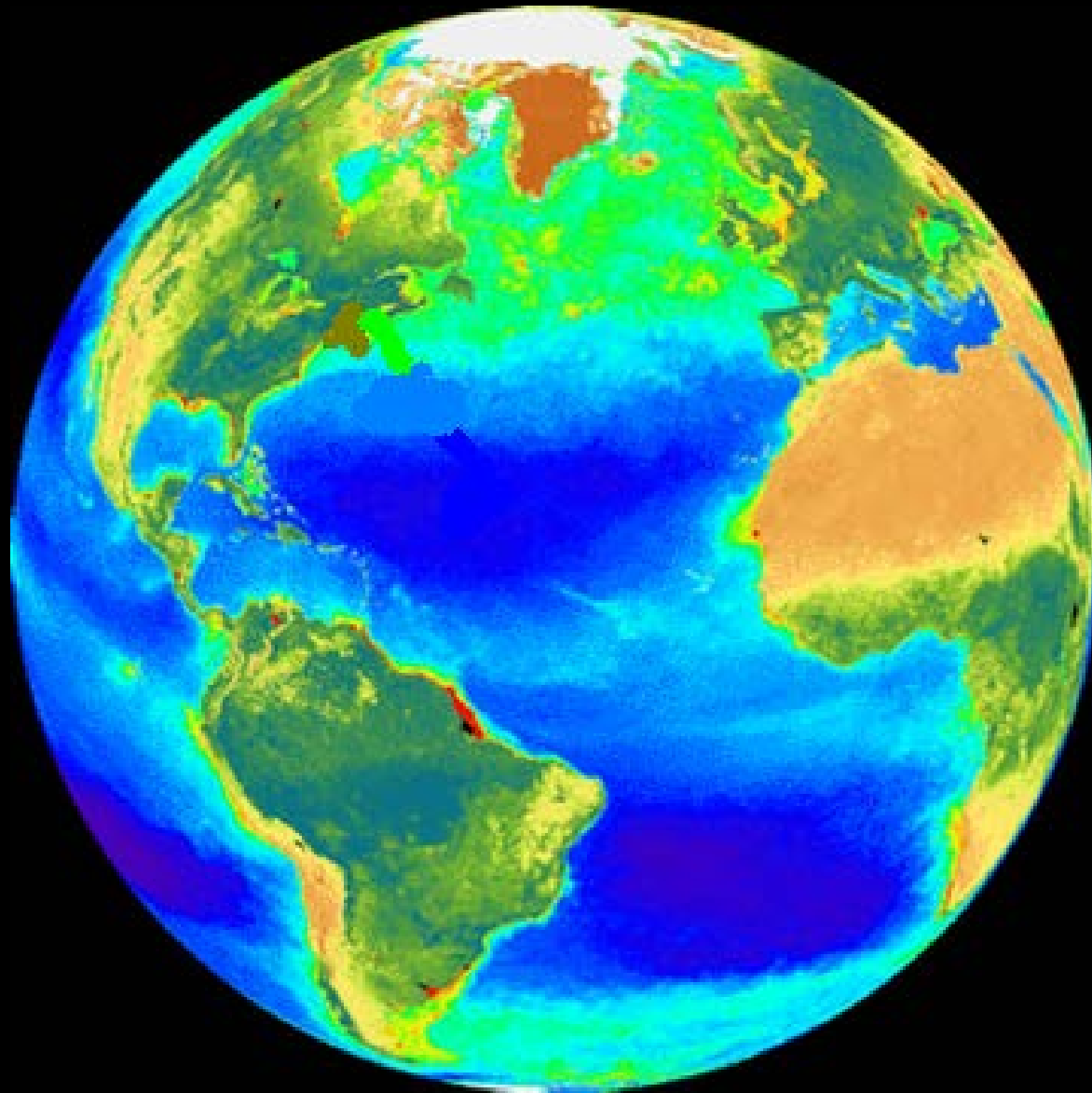

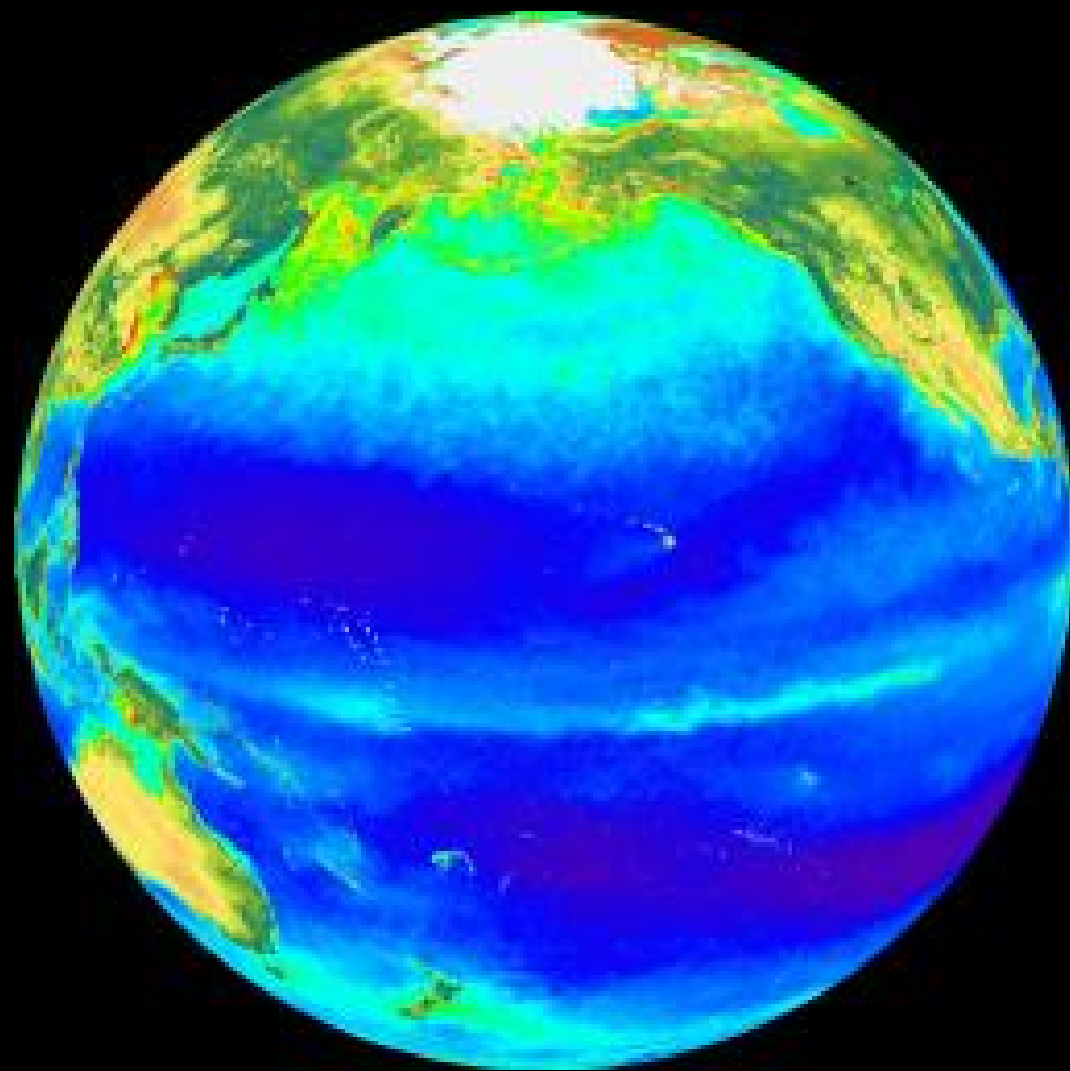

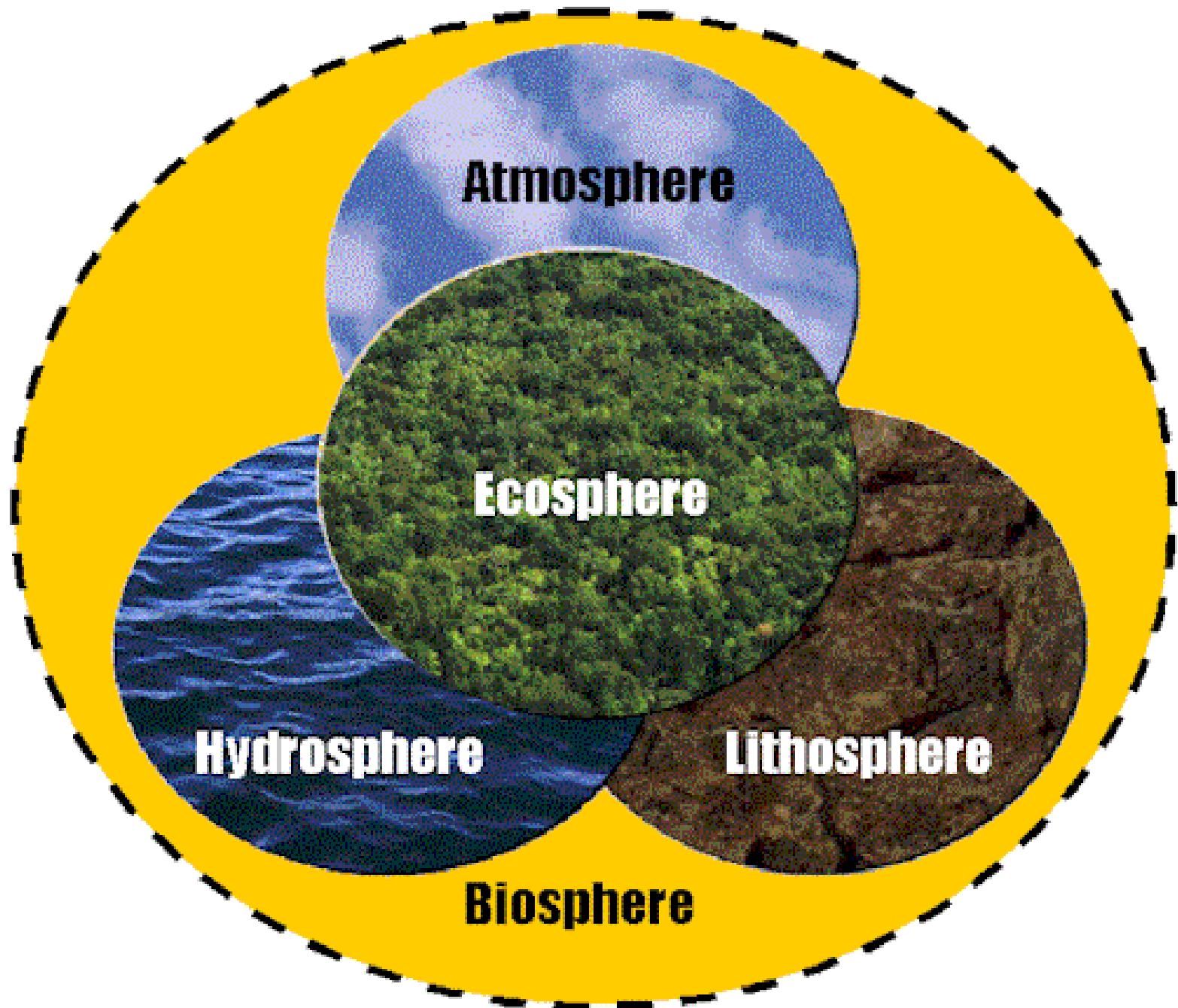

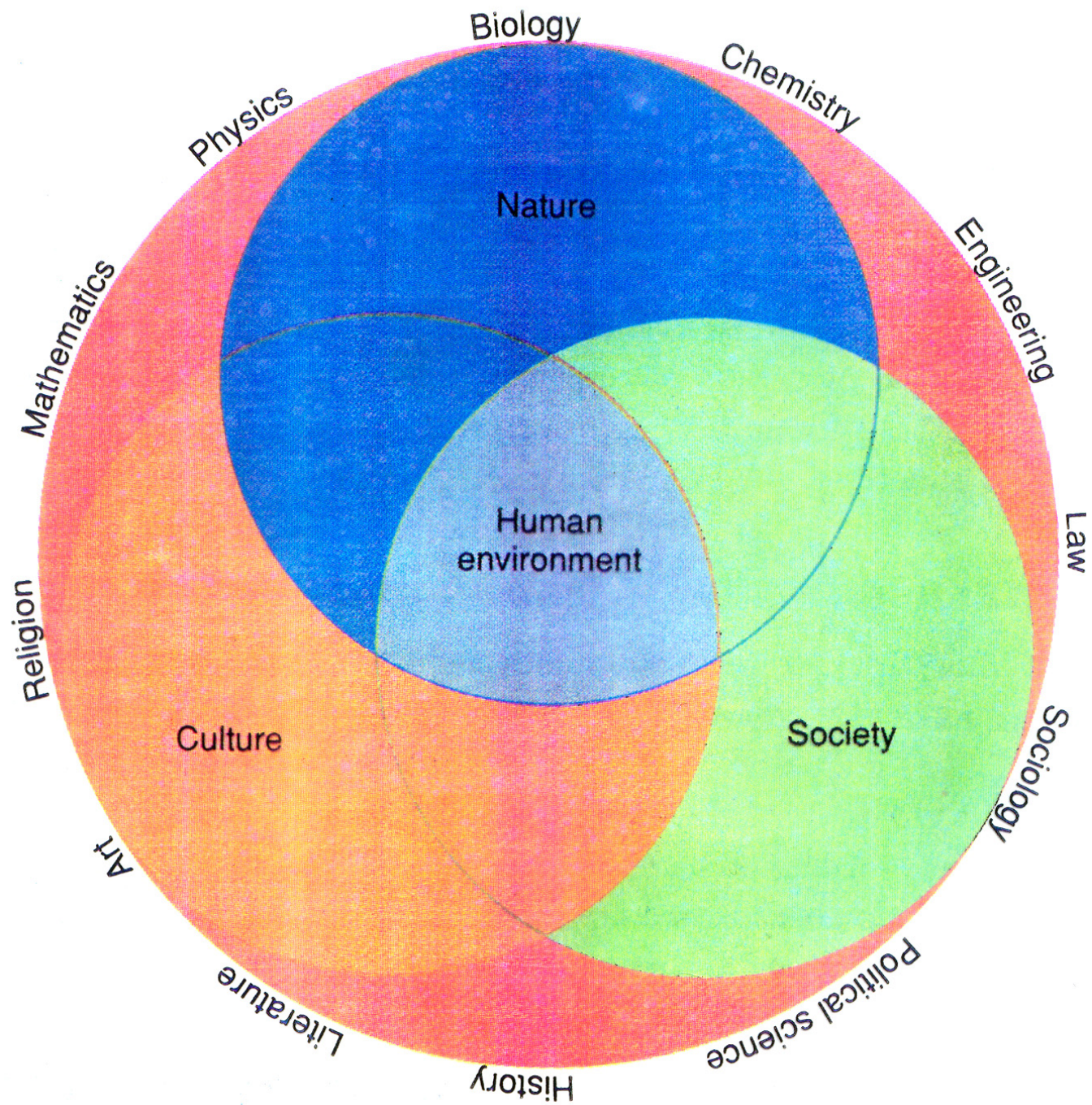
Biosfera

PODELA EKOLOŠKIH FAKTORA

I. Abiotički faktori

1. Klimatski:
  - a) svetlost
  - b) temperatura
  - c) vlažnost
  - d) vazduh
2. Edafski (zemljište, stene, pedološka podloga)
3. Orografski (reljef, nadmorska visina, nagib terena, ekspozicija itd.)

II. Biotički faktori

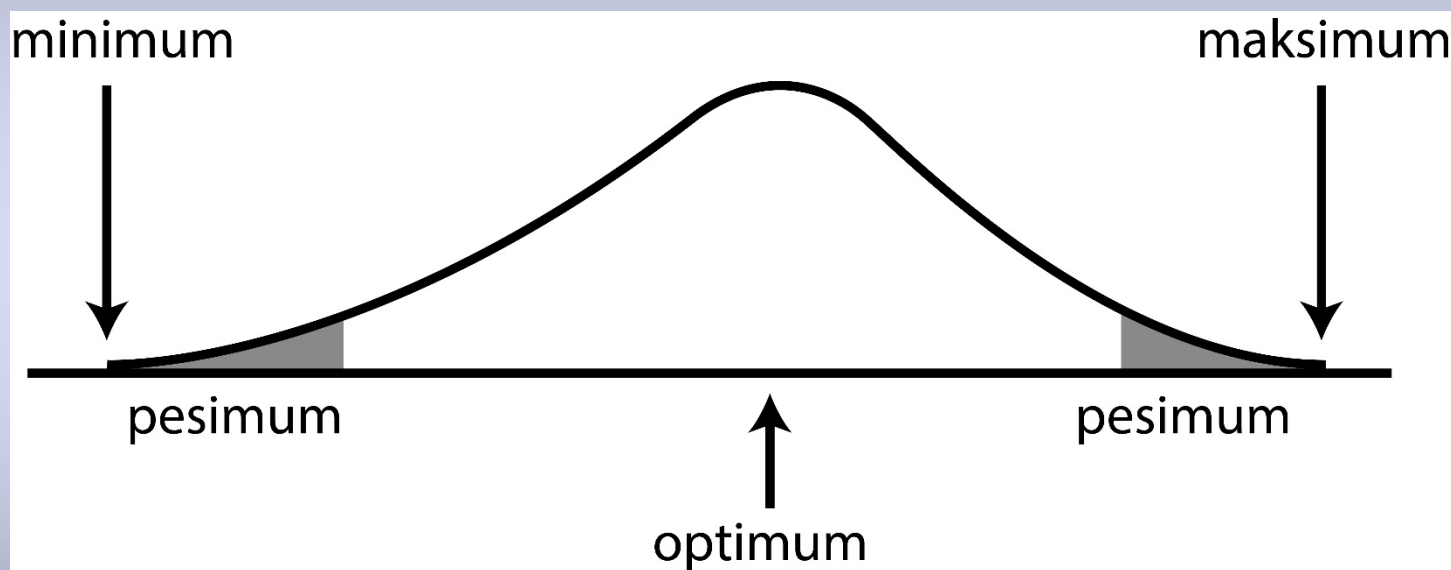
1. Uzajamni uticaji između organizama
2. Antropogeni faktor (uticaj čoveka)

EKOLOŠKA VALENCA predstavlja amplitudu variranja ekološkog faktora u čijim je granicama moguć opstanak određene *vrste*.

stenovalenti organizmi imaju usku ekološku valencu, dok **eurivalentni** imaju široku ekološku valencu.

Tri kardinalne tačke kod svake ekološke valence:

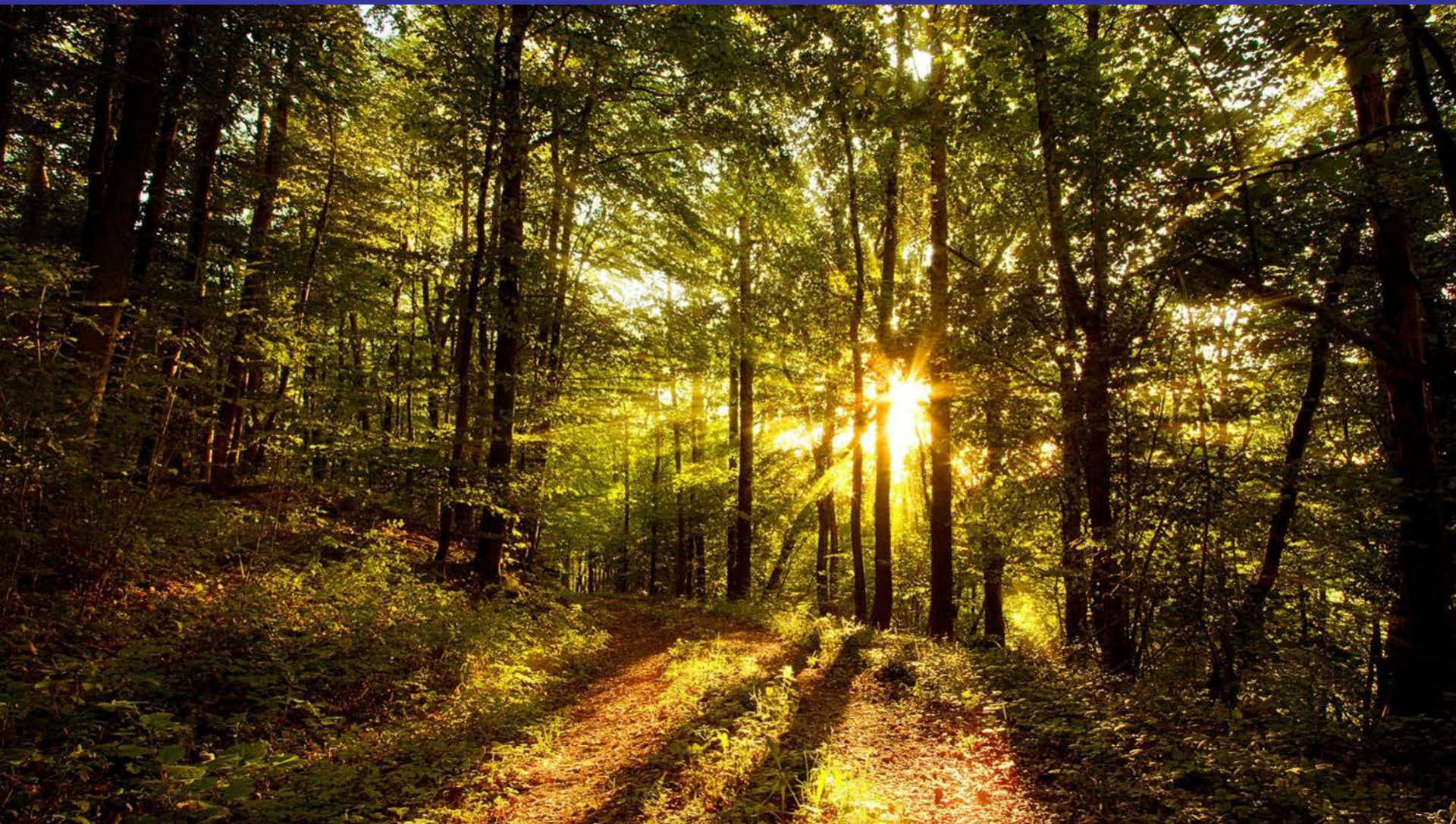

Kompleks ekoloških faktora i **pravilo minimuma**

Brojnost jedne organske vrste na jednom mestu određena je onim faktorima koji se u odnosu na stupanj razvića sa najmanjom ekološkom valencom najviše udaljavaju od optimuma.

“Šumska fitoklima”

Životna forma predstavlja *skup adaptivnih odlika* jedne organske vrste usaglašenih sa konkretnim uslovima sredine u kojoj ona živi.

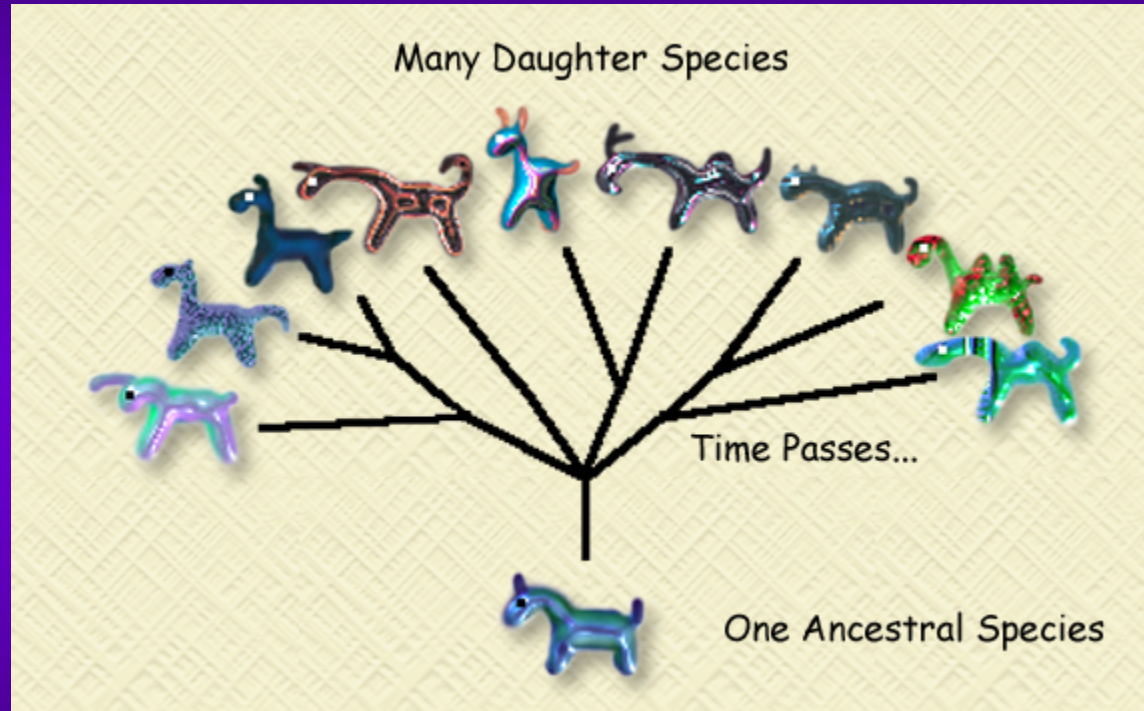
Adaptivna radijacija – pojava da se u okviru jedne sistematske kategorije susreće veći broj životnih formi (npr. sisari)

Ekološka konvergencija (analogija) pojava da se pod sličnim uslovima sredine stvaraju slične životne forme, čak i kod filogenetski udaljenih organizama.

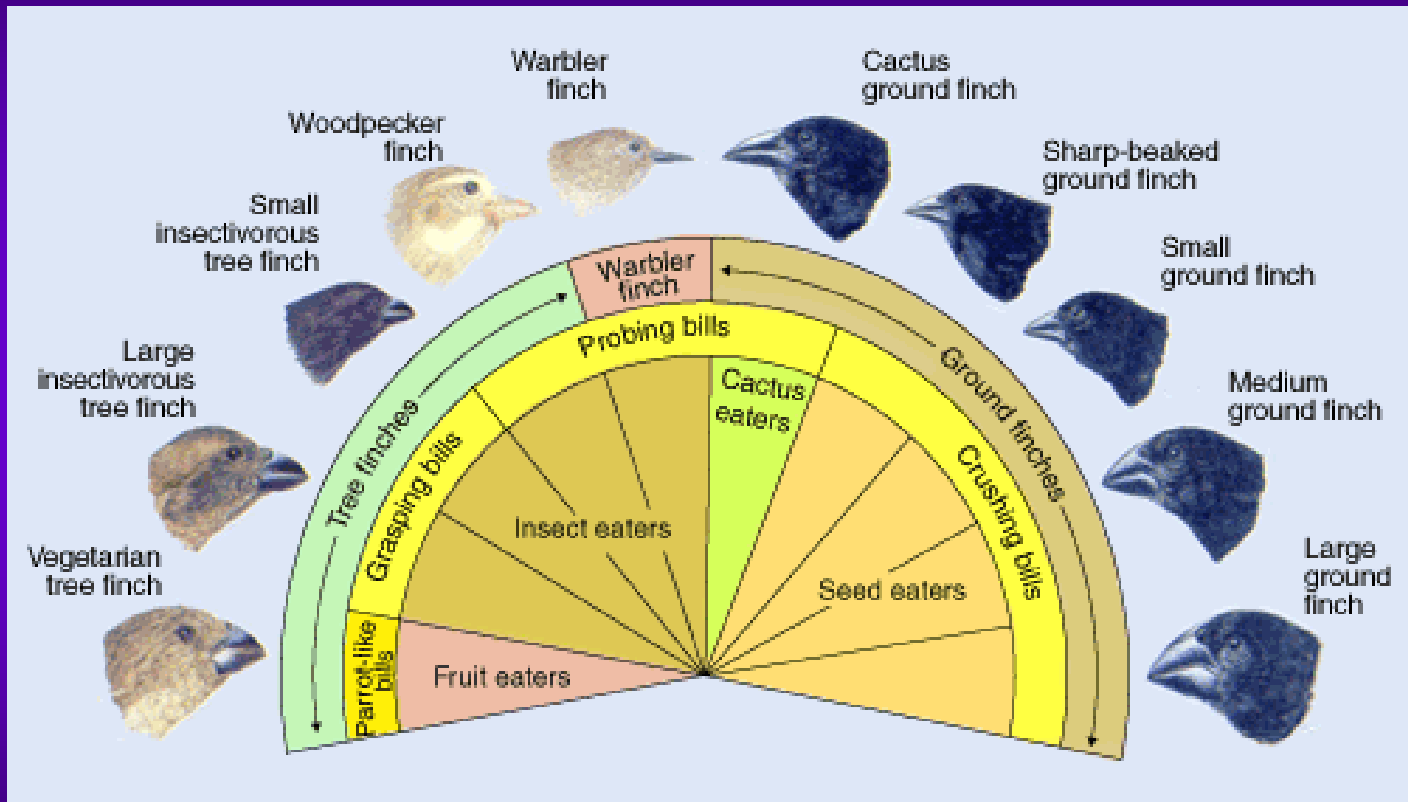

Nannospalax (slepo kuče)

Adaptivna radijacija

Darvinove zebe

Adaptivna radijacija kljunova
zeba sa Havajskih ostrva

Primeri adaptivne radijacije sisara

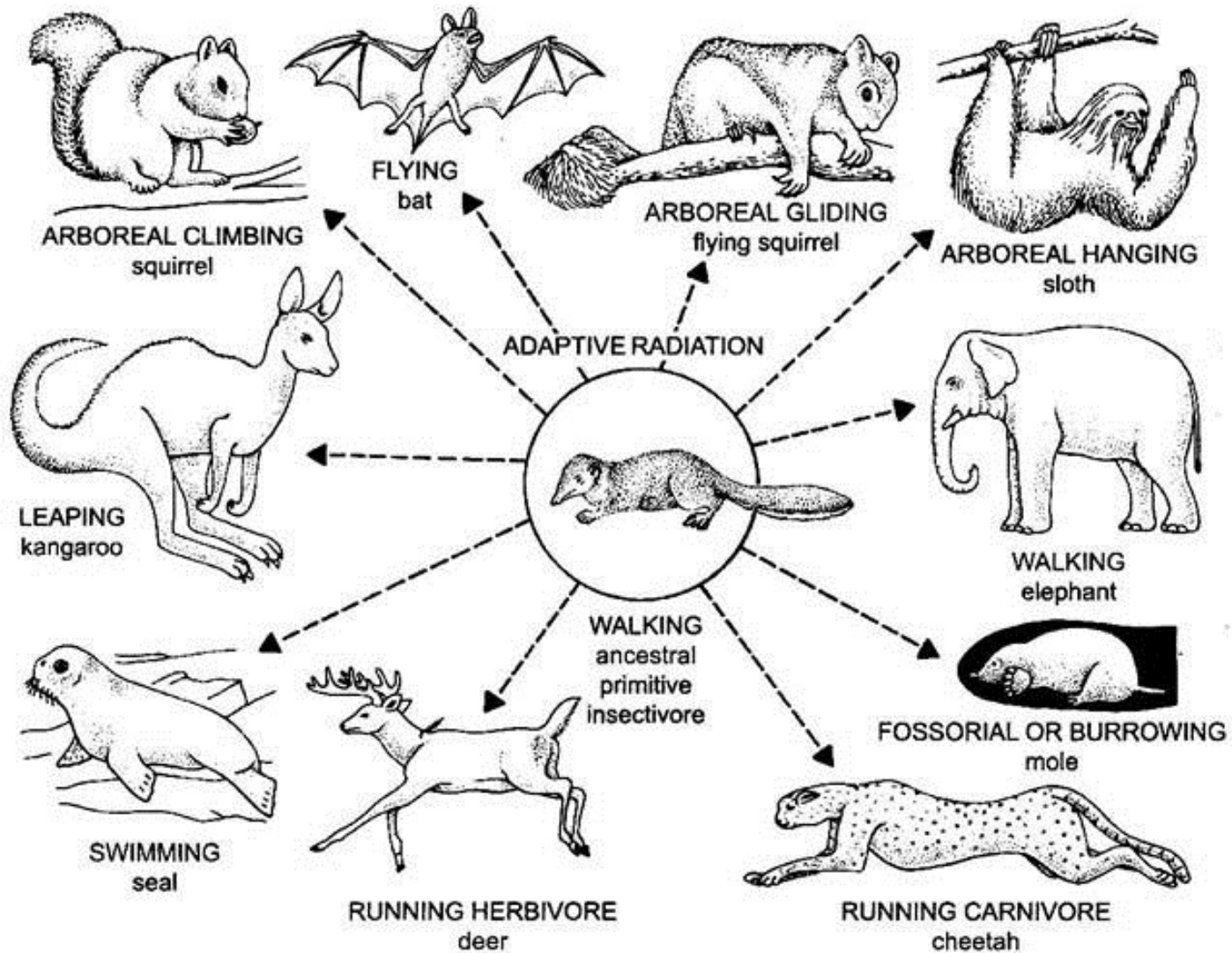
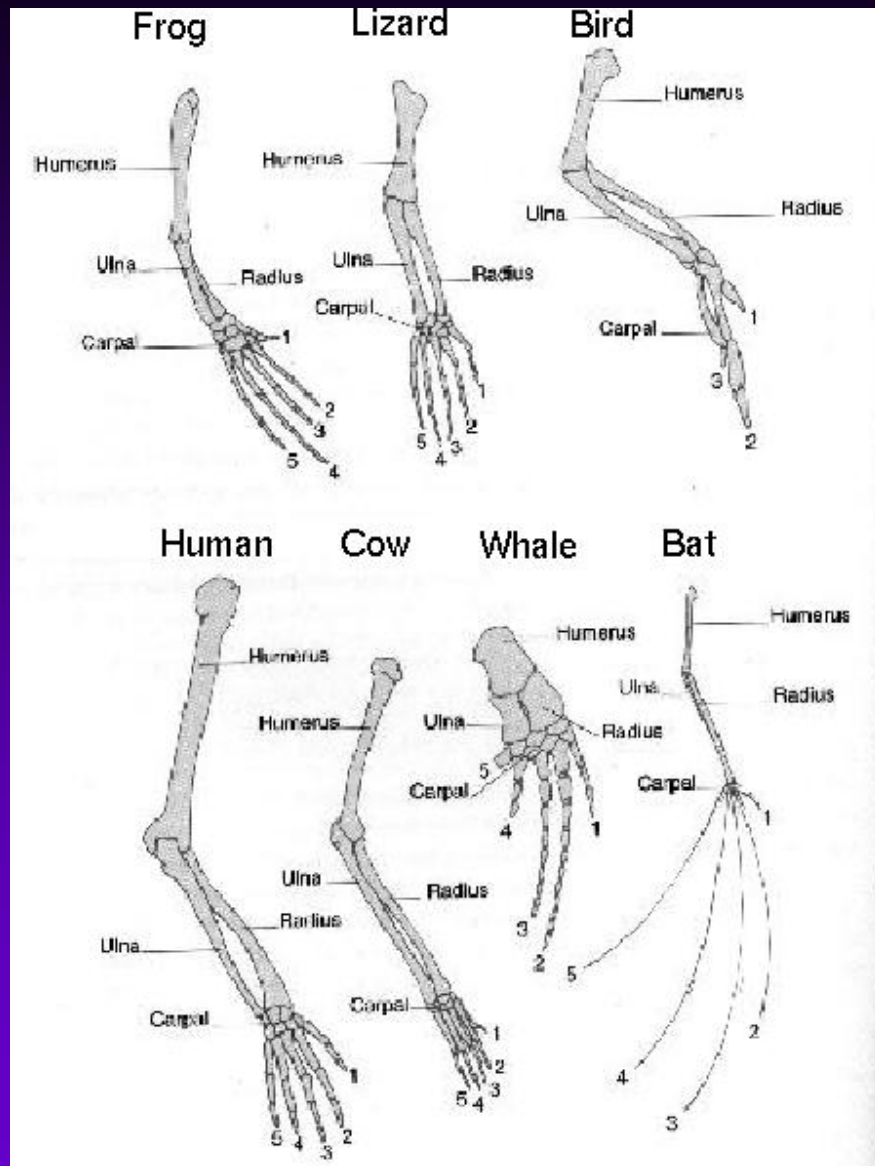

Fig. 33.10. Adaptive radiation or divergent evolution in mammals, based on locomotion.

Homologija
ekstremiteta
kod kičmenjaka

Analogija (konvergencija)

During Convergent Evolution Analogous Structures are seen

Analogous structures are structures that have very different genetic origin, but they have very similar function. Example Wings are a great adaptation, regardless of whether you are a bird, mammal, insect or dinosaur.

Falcon

Ancestral
bird

Bat

Ancestral
mammal

Pteradactyl

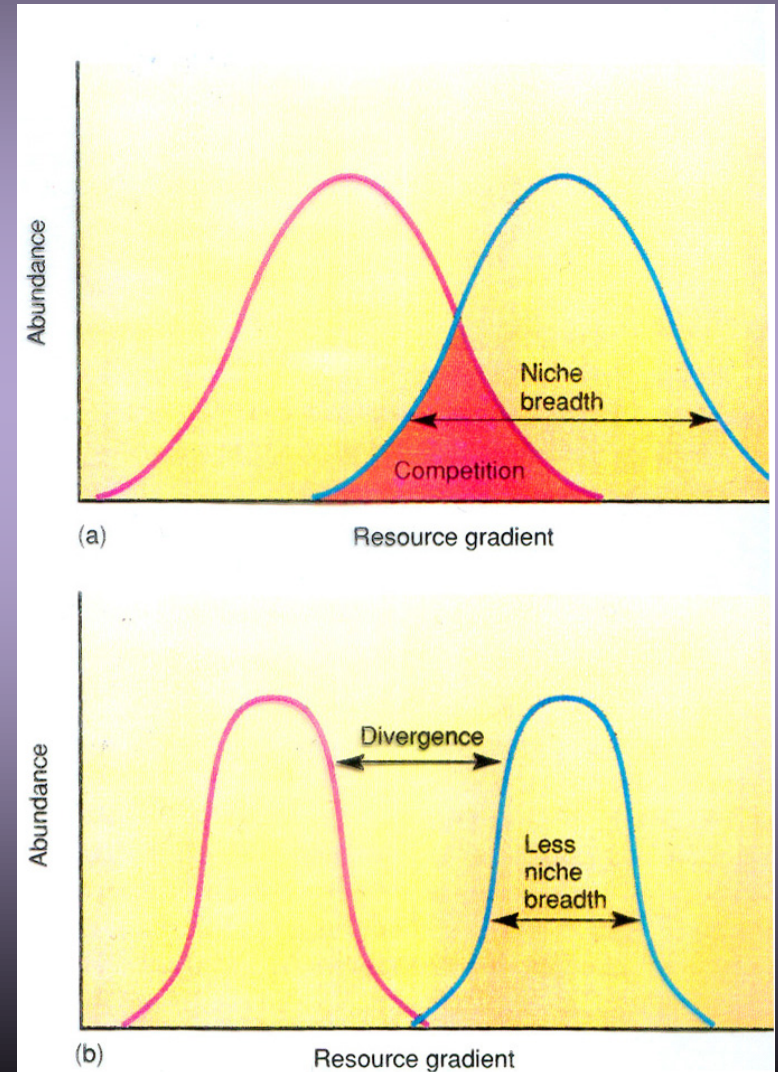
Ancestral
reptile

Ancestral
Insect

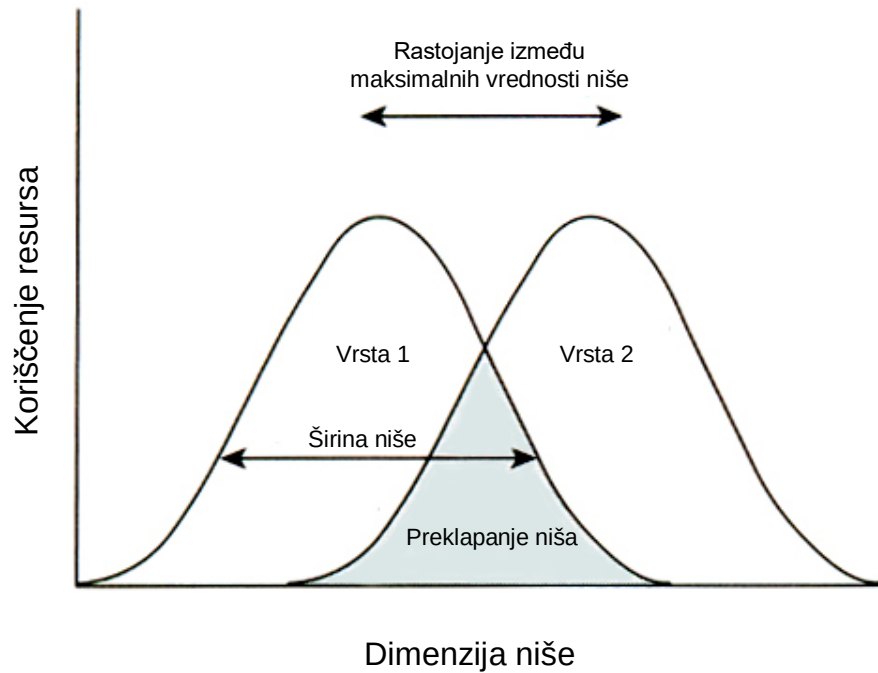
Ekološka niša je mesto i položaj jedne organske vrste u spletu odnosa u ekosistemu, posebno odnosa ishrane, tj. njen *funkcionalni status*.

U toku individualnog razvića ista vrsta može da zauzima različite ekološke niše.

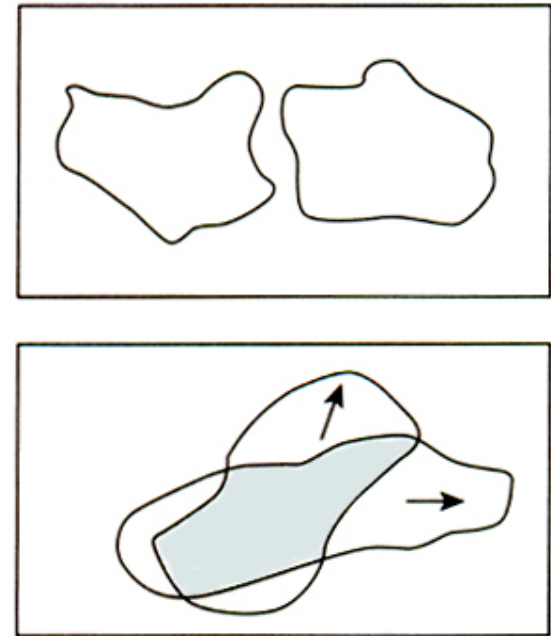

Preklapanje ekoloških niša govori o stepenu kompeticije dve vrste

A

B

KLIMATSKI FAKTORI

Vreme – trenutno stanje atmosferskih prilika

Klima – srednje stanje vremena jedne oblasti za duži vremenski period

Hidroklima – klimatski uslovi vodene sredine

**U EKOLOGIJI SU OD POSEBNOG ZNAČAJA
LOKALNE KOMBINACIJE KLIMATSKIH USLOVA**

Temperatura

Tri kardinalne tačke: - maksimum
- optimum
- minimum

U slučaju temperature kao abiotičkog faktora, temperaturni optimum uvek se nalazi bliže temperatrnom maksimumu.

U živom svetu ostvarena su tokom evolucije dva osnovna tipa termičkih razmena sa spoljašnjom sredinom:

- **pojkilotermija** (primarniji, evolutivno stariji način zastupljen kod većine organskih vrsta). Telesna temperatura se kod pojkiloterama koleba paralelno sa promenama temperature u sredini
- **homeotermija** (kod ptica i sisara) podrazumeva mehanizme za regulaciju telesne temperature.

**Moguće je povratiti u život pacova
sa srčanim zastojem ohlađenog
pod eksperimentalnim uslovima do
– 3,2 step. C!**

Temperatura i tok životnih procesa

brzina reakcije
na temp. višoj
za 10 step. C

$V_{t+10} / V_t = Q_{10}$

brzina reakcije na
temperaturi t

temperaturni
koeficijent

The diagram shows the equation $V_{t+10} / V_t = Q_{10}$ in purple. A blue arrow points from the text 'brzina reakcije na temp. višoj za 10 step. C' to the V_{t+10} term. Another blue arrow points from the text 'brzina reakcije na temperaturi t' to the V_t term. A third blue arrow points from the text 'temperaturni koeficijent' to the Q_{10} term.

pri čemu je vrednost Q_{10} između 2 i 3.

Uticaj temperature na individualno razviće

Temperatura praga razvića

$$D (T - t_0) = C$$

Ukupno trajanje
razvića

Temperatura na
kojoj se razviće odvija

Termalna konstanta

Određivanje temperature praga razvića

$$D (T-t_0) = D_1 (T_1-t_0)$$

$$DT - Dt_0 = D_1T_1 - D_1t_0$$

$$D_1t_0 - Dt_0 = D_1T_1 - DT$$

$$Dt_0 - D_1t_0 = DT - D_1T_1$$

$$t_0 = (DT - D_1T_1)/(D-D_1)$$

Temperatura praga razvića

Temperatura i razmnožavanje

- Haringa iz južnog područja Norveške polno sazreva 2 godine ranije nego u severnom području
- Slatkovodna riba crvenperka u vodama Finske sazreva sa 5-6 god, dok u vodama južne Evrope dostiže polnu zrelost već posle 3 godine.

Clupea harengus (haringa)

Voda

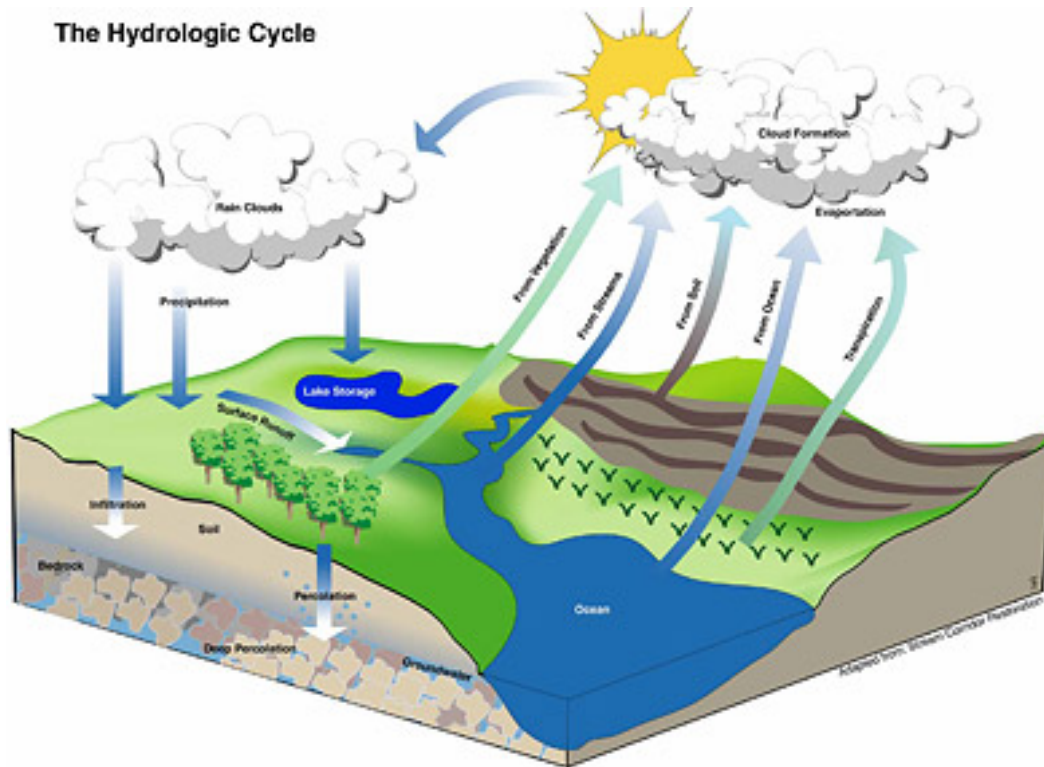

Količina vode u telima nekih životinja:

- neke <i>Ctenophora</i>	99,0%
- meduza <i>Aurelia aurita</i>	97,9%
- punoglavac	93,0%
- školjka <i>Mytilus</i>	84,0%
- čovek	57,0%
- suvozemne životinje	42,0 – 88,0%
	 vuneni moljac

Na kolebanja (gubitak) vode iz tela,
HOMEOTERMNI organizmi su **OSETLJIVIJI**
dok su **POIKILOTERMNI TOLERANTNIJI.**

Celokupan živi svet je uključen u KRUŽENJE VODE u BIOSFERI

ISPARAVANJEM vode nastaje
FAZA VODENE PARE.

KONDENZACIJOM u atmosferi
VODENA PARA prelazi u
TEČNU I ČVRSTU FAZU.

Ponovnim **ISPARAVANJEM**
voda se u vidu **VODENE PARE**
vraća u atmosferu.

BILJKE I ŽIVOTINJE su uključene u ciklus
KRUŽENJA VODE, koja kroz njih prolazi u **TEČNOJ FAZI.**

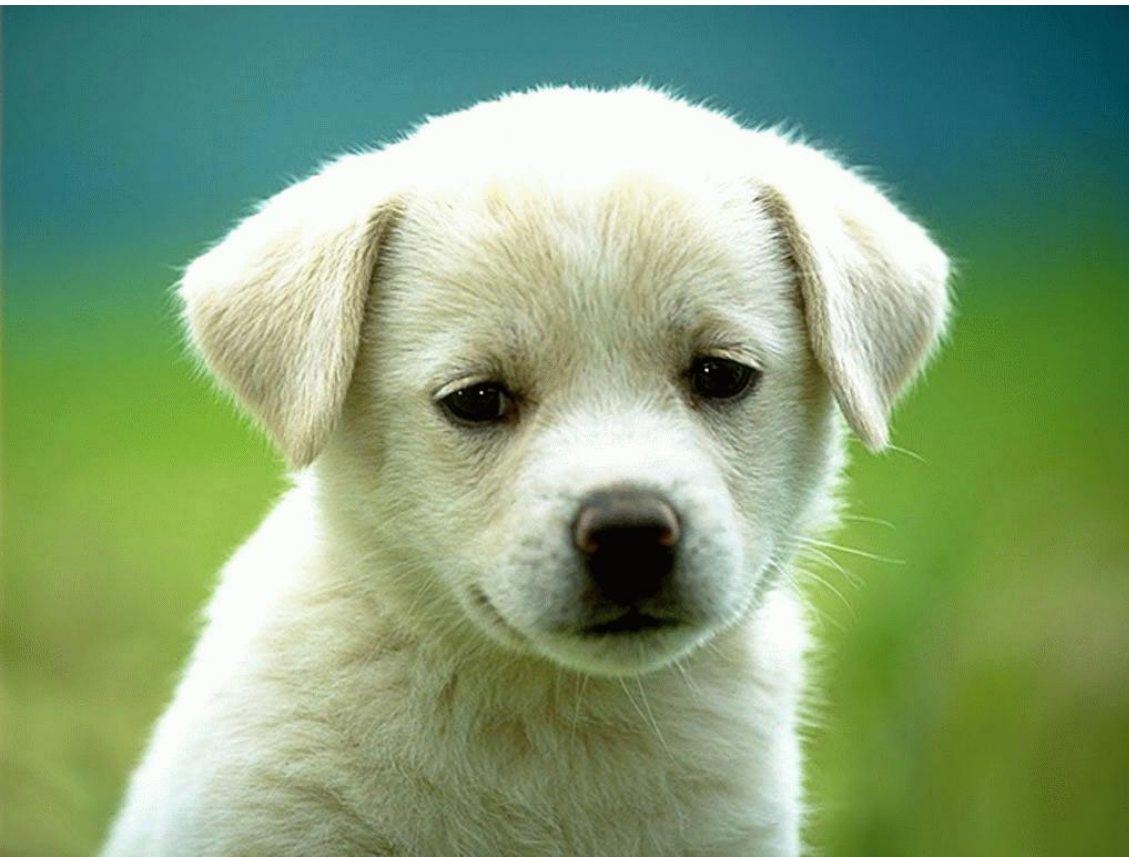
Životinje VODU unose: pijenjem, preko sočne hrane, apsorpcijom iz vlage i vazduha, oksidacijom rezervnih materija, pre svega masti (metabolička voda).

Životinje VODU odaju:

preko ekskreta,
lučenjem žlezda (npr. znojnih),
isparavanjem sa površine tela,
preko respiratornih puteva.

Kategorije suvozemnih životinja u odnosu na zahteve za vlagom:

- **kserofilne**. Stanovnici sušnih oblasti. Tu spadaju, pre svega, neki insekti, reptili, ptice i sisari. Pored periferne zaštite i odabira staništa, uzimaju sočnu hranu ili stvaraju metaboličku vodu.
- **higrofilne**. Mogu da opstanu samo u vlažnoj sredini. (kišne gliste, *Nematoda*, puževi golaći, mokrice, mnoge stonoge, vodozemci).
- **mezofilne**. Prelazni oblici između kserofilnih i higrofilnih. Tu spada najveći broj suvozemnih životinja.

Kserofilna živalinja

Higrofilna žvotinja

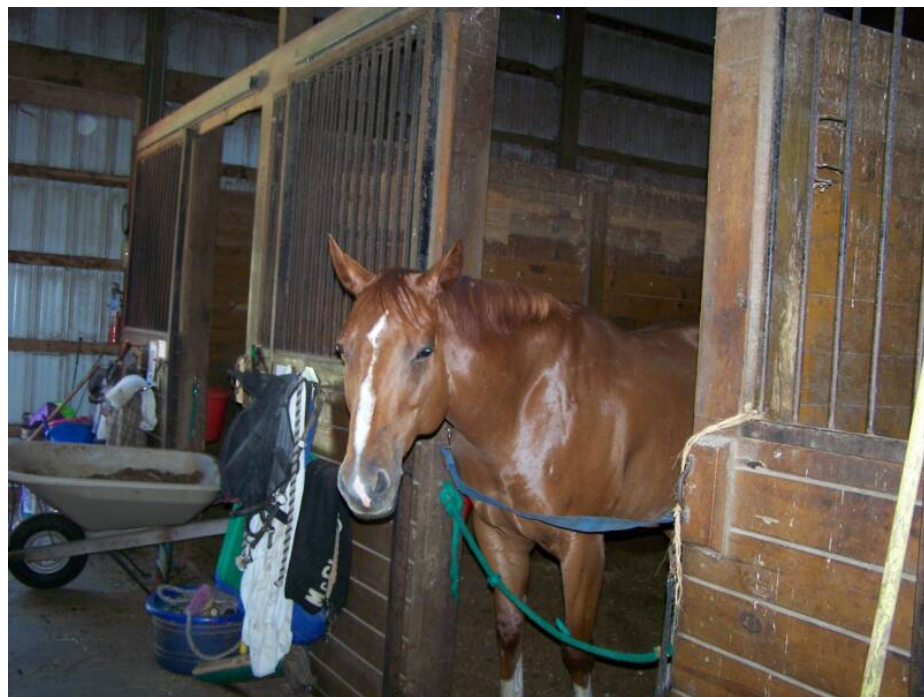

Ali, za život organizama nisu od značaja samo opšte klimatske okolnosti nekog područja (**MAKROKLIMA**), već i posebni klimatski uslovi manjeg prostora u kome borave (**MIKROKLIMA**), odnosno klimatski uslovi biotopa (**EKOKLIMA**).

Lokalne kombinacije klimatskih uslova na prostorno ograničenim mestima (zatvorenim štalama, oborima ili košnicama) označeni su kao **MIKROKLIMA**.

MIKROKLIMA
klima manjeg
prostora

EKOLIMA - suma meteoroloških faktora pojednih biotopa (npr. šumske sastojine, pašnjaka, pustinja, oaza itd.).

EKOLIMA
klima jednog
ekosistema

Fenologija predstavlja načinu oblast koja proučava ritmičke, sukcesivne promene aktivnosti u životnom ciklusu jedne vrste (fenofaze) pod uticajem vremenskih prilika.

Fenofaze nastaju kao reakcija na NEPOVOLJNE VREMENSKE PRILIKE koje se ritmički pojavljuju.

- opadanje lišća u jesen, olistavanje u proleće,
- faze u razvoju insekata, kao i dijapauza insekata
- hibernacija – zimski san
- estivacija – letnja faza mirovanja (posebno pri pojavi suše)

Klimatska pravila

- **Bergmanovo pravilo**. Predstavnicima iste vrste homeoterama koji nastanjuju hladnije oblasti po pravilu su krupniji od onih u toplijim krajevima (odnos **P/V** smanjuje se sa povećanjem tela).
- **Allenovo pravilo**. Kod sisara u hladnim krajevima postoji tendencija skraćivanja izbočenih delova tela, naročito ušiju, repa, vrata i ekstremiteta.
- **Glogerovo pravilo**. Kod homeotermnih životinja intenzitet melaninske pigmentacije raste sa temperaturom i vlažnošću, a opada sa padom temperature i u ekstremnim slučajevima (polarne oblasti), pigment potpuno nestaje.

Polarna lisica

Pustinjska lisica

Polarni medved

Medved koji živi u toplim krajevima

